

יצחק שלו

כל צבעי הקשת

הפריסמה האישית של כל משורר, בניגוד לפריסמות הרגילות, שוברת אורו של עולם לפי חוקים פסיקליים משלה. לפיכך אין אתה מוצא אותו לוח הצבעים בשירתם של כל המשוררים. הספקטרום הפיזי אצל כל משורר שונה במעט או בהרבה מזה של חברו. פעמים שחסר הוא צבע מצבעי הקשת הרגילים ופעמים שצבע מסוים שפוך אצלו ברחבות יתרה ודחוק את הצבעים האחרים. לא רק מספר הצבעים וסדרם שונים כאן, אלא גם הפרופורציה בין רצועות האור המכילות אותם. מספר האפשרויות הספקטראליות אינו פחות איפוא ממספר המשוררים.

ברשימה זאת לא אטפל אלא בשתי אפשרויות עיקריות. הראשונה היא זו של הספקטרום המלא והשניה — זו של הספקטרום החסר. משמעותה הספרותית של החלוקה המוצעת היא לא אחרת מאשר זו, שבמחלקה הראשונה כולל אנכי את כל אותם המשוררים שאורו של עולם נלקט בלבבם במלואו, הופרד שם לכל צבעיו, והורכב מחדש, בצורה הארמונית, — באופן ששום גון לא הושמט וקופח. ביצירתם של אלה מצוי הרכב עשיר ומקיף של נושאים. אין לך מוטיב של חיים שלא מצא בה מקומו, ואילו במחלקה השנייה מונה אנכי את אלה שהפריסמה שלהם לא הוכשרה להעביר אלא צירוף מצומצם של צבעים, שאינם אלא חלקו ושברו של הספקטרום המלא, ובמקרה מצער יותר — סילופו השרירותי או דיכויו. שירתם של אלה יש לה נושא אחד, או נושאים בודדים, וחסרונם של הנושאים האחרים מורגש בה בעליל.

כדי למנוע אייבהנה אניד מראש, כי חלוקה כללית זו אין לה דבר עם גדלותם הפיזוטית של המשוררים. עשוי משורר לשיר על נושא אחד בלבד ולהיות גדול מחברו ששר על נושאים הרבה, האבחנה איננה, בשום פנים, אקדמה למתן ציונים, אלא אבחנה לצורך הענין הנידון. והענין הנידון ברשימה זו הוא מקומו של ש. שלום בין משוררינו מבחינת היקף הנושאים שעסק בהם ולא משום בחינה אחרת.

מכלול-הנושאים אצל משוררינו הוא, איפוא, הדבר שברצוני לדון בו שעה

שאשה את ש. שלום אליהם. ומבחינה זו נראה מיד את ש. שלום, כשהוא נבדל הבדל ניכר מדור המשוררים בני גילו, או הקרובים אליו בגיל. האחרים מבני הדור שלאחר ביאליק הם משוררים בעלי ספקטרום חסר, ואילו הוא — משוררה של הפריסמה התקינה.

הדגשתי בני הדור שלאחר ביאליק, משום שביאליק ובני דורו (ומתכוון אני בכך גם לאלה שצעירים היו בדורו ושנוכרו לשבח במאמרו "שירתנו הצעירה") כולם בעלי ספקטרום מלא היו. הספקטרום החסר הוא, לדעתי, נחלתו של הדור שלאחר ביאליק. דינו אם נשוה שירתם של ביאליק, טשרני-חובסקי, שניאור, יעקב כהן ושמעוני לשירת למדן, אורי צבי גרינברג, וש-לונסקי. מה עשיר הוא מכלול הנושאים אצל הראשונים ועד מה נצטמצם ונעשה חדגוני אצל האחרונים!

עד שנשאל בפרטות, על מה שרו בני דורו של ביאליק, מוטב שנשאל: ועל מה לא שרו! אצל כולם מוצא אתה את שלושת המוטיבים העיקריים של שירת התחייה: הלאום, הטבע והאהבה, כשהם בלולים זה בזה לאין הפרד, ובאין סתירה שסופה דיכוי אחד מהם וסילוקו. כמובן, הפרובלימטיקה של ביאליק ביחס לאהבה מצרה פה-ושם את צעדיה במרחבי שירתו, אבל אין להשוותה בשום פנים להתעלמות הגמורה מן האהבה אצל למדן ושלונסקי למשל! טשרניחובסקי, שניאור, כהן ושמעוני — כתבו כולם על גורל ישראל ויעדו. אבל מעולם לא הגיעו בכך לאותה חדגוניות ולאותה חזרה על עצמו המצויים בשירתו הלאומית של גרינברג, ומצאו עת ומקום גם לשאר צבעי-הקשת של החיים. המהלך בנופם של משוררי התחייה הביאליקאיים מחליף רקיעו ומחליף פני-האדמה שבע ביום. לעולם לא יגיע לכלל טשטוש וכבדות הבאים מחמת חדגוניותו של הנוף, — הרגשות שאין הוא מחוסן מפניהן שעה שעובר הוא בנופם של המשוררים הבאים אחריהם.

לא כאן המקום לחזור ולטפל בסיבות לדיכויים של נושאים רבים בשירתם של למדן, שלונסקי ואצ"ג, דבר שעשיתי במאמר אחר. הספקטרום החסר שלהם אינו חסר מחמת אולת-יד פיוטית אלא מחמת השתלטותו של צבע אחד ויחיד על שאר צבעי הקשת. וכוונתי, כמבואר במקום אחר, — לצבעה של השירה החלוצית.

מה שחשוב לגבי ענייננו כאן הוא לציין את מעמדו המיוחד של ש. שלום, בדור זה שלאחר ביאליק, שהוא דור בעל מכלול-צבעים עני, ביחס. ש. שלום,

עם כל היותו נמנה על דור המשוררים החלוציים, לא הניח לה לחלוציות להשתלט על הספקטרום שלו, ושירת אהבה ויצרים עם שירת טבע חפשית — התפרצו בצד שירתו הלאומית והיוו שוב את שילוש המוטיבים של דור ביא-ליק. בשירתו הצליח לעקוף את הדילמה האיומה של למדן ואצ"ג: העם מול האנושיות ("נימולים-ערלים"). או את זו של שלונסקי: ציונות מול מהפכה, ולהביא לכלל הרמוניה את אהבת העם ואהבת האדם מבלי לפגום בצבעה של אחת האהבות.

מבחינה זו — הריהו יורשו של דור ביאליק ויורש יחיד כמעט. אין דומה לו בעושר הנושאים. הריהו משוררם של כל צבעי הקשת.

"מאזניים", כרך א', חוברת ב', אדר תשס"ו